

A MAGYAR PESTIS

Krusovszky Dénes: *Levelek nélkül*

A *Levelek nélkül* enyhe csalódás az *Akik már nem leszünk sosem* után, bár korántsem értéktelen munka. Mivel annak idején nem írtam Krusovszky első regényéről, most el kell mondanom róla a véleményemet.

Fordulatos történet, amely visszaviszi értelmiségi (újságíró) hősét szülővárosába, egy osztálytársa esküvőjére, ahol találkozik az otthonmaradottakkal, hogy egy folyamatosan kibontakozó belátás igazolja a könyv melankolikus címét. Találkozik egykori legjobb barátjával, a szorosabb barátság nélkül is az intim viszonyt fölélesztő osztálytársakkal, első szerelmével. Titkok derülnek ki – például szerelme terhes volt tőle –, amelyek visszamenőleg egy másik élet, másik sors lehetőségét tárják fel. S egy véletlen újabb időréteget nyit meg: a város rég bezárt elfekvő kórházának világát, melyben vastüdős betegek tengették életüket, s egy ápoló egyiküket annak követelésére kegyes halálhoz segítette. Az idő játéka ezzel sem ér véget, mert a beteg magnóba mondott visszaemlékezése kamaszkori, megbetegedése előtti emlékét eleveníti fel a város '56-os eseményeiről, benne egy majdnem pogrommal végződő „kilengésről”. Mindez kettős tükörben mutatkozik, mert a hős szemszöge is kettős, s a kettő néha keveredik: egyrészt jelentős sorseseményekkel szembeül, másrészt megírható témát keres, mert a független online újságnál, ahol dolgozik, megingott a pozíciója, és távollétét csak ezzel tudná igazolni. Élettársával való súlyos konfliktusa miatt menekült el az esküvőre, s mire hazatér, kapcsolata már véget is ér. Családi háttere is foltárul, elvált szülei története. Új élethelyzet: Ausztriába követi új szerelmét, majd feleségét, ahol fordításból él, miközben a határ másik oldalán a megbetegedett apját is gondoznia kell. S ezenközben a történetek köre is bezárul: az elfekvő ápolójáról kiderül, hogy a hős eltűnt nagybátyja, aki az eutanázia után emigrált, Amerikában kezdett új életet, s ott érte a halálos autóbaleset. Ezzel az eseménnyel kezdődik a regény (amelyet felesége ösztönzésére hősünk kezd írni), s csak a végére világosul meg a történet többi szálával való összefüggése.

Aki nem szerette, talán ezt a kicsit régimódián összezáró eseményességet kárhoztathatta, Bárány Tibor szavával „az irodalmi gépezetet”, én viszont élveztem a mai magyar irodalomban ritka „nagy képet”, amelyet adott, mind horizontálisan (társadalmilag), mind vertikálisan (történelmileg). Ami nem jelenti, hogy ne lettek volna kifogásaim. Magukkal sodró jelenetek váltakoznak sikerületlenekkel. A kerti lakodalmi vacsora egy félreeső részén a szeretkezés az első szerelemmel – a körülmények miatt csak megbontott ruhában – kicsit iskolásan felmondja a pornográf leckét: kunnilingusz, felláció, pozícióváltás, stb., s ezzel nem a kívánt drámai, ha-

Magvető Kiadó
Budapest, 2023
448 oldal, 5499 Ft

nem inkább a kissé komikus hatást éri el. Emlékezetes jellemrajzok váltakoznak azok hiányával. Az író például annyira szereti főhőse feleségét, hogy néhány eszményített vonás mellett elfelejtette jellemezni. A hős később érti meg, mint legtöbb olvasója, hogy mi is a baja egykori legjobb barátjának: rejtett meleg, aki szerelmes belé.

Az utóbbi csak részben hiba, mert szándéka szerint részben jellemzés. Krusovszkynak van egy kitűnő szava hősére – „érzelmi restség” –, amely mintha átúszna az új regénybe, hogy ott tanár hősét jellemezze. Máskülönben nem sok a hasonlóság. Egyetlen fejezet visszavisza az időbe, hogy megértsük a tanár családjának – anyjának, apjának, bátyjának és neki – komplikált viszonyait egymással. A titkok nem tárulnak föl: nem tudjuk meg, hogy az apa balesetben halt-e meg vagy öngyilkos lett, bizonytalan, hogy volt-e anyjának szeretője, és annak halálos balesete, s nem kap magyarázatot az a két rejtély sem, amelynek az egyike a regény fő tárgya.

A fiatal középkorú tanár, Koroknai János egy kisváros gimnáziumában tanít, lelkiismeretesen, de ambíciók, különösebb életigények nélkül. Rendes ember, nem opportunist, nem csap föl a helyi rendőrség felszólítására besúgónak; befogadja egy éjszakára a menekülő, de ártatlan tanítványát, és hozzásegíti, hogy eljusson Budapestre; aláírja diákjai petícióját, védelmezi őket tüntetésükön, továbbá megbízhatóan látogatja demens édesanyját az öregotthonban. De valamiféle renyheség jellemzi. Tetszik neki az újonnan érkezett fiatal tanárnő, mégsem kezd udvarolni neki. Ambivalens azzal a tervvel kapcsolatban, hogy egykori iskolaigazgató apjáról szobrot állítsanak, de napról napra halogatva nem jut el véleménye megformálásáig, s még addig sem, hogy bátyját értesítse. Egyetlen barátja, egy állatorvos, családjával Németországba költözik, ő vigyáz itthoni dolgaikra. Bátyja a fővárosban jómódú ügyvéd, és éppen politikai karrierbe kezd, ő az egyetem után visszatér szülő-kisvárosába. Szerelmes éjszakát tölt egykori barátnőjével, akivel véletlenül összetalálkozik, de a szállodából való reggeli kisurranás után napról napra halasztja, hogy felhívja.

Ez az új regény hőse. Nem tudom, hogy korunk hőse-e. Illúziói nincsenek a társadalommal szemben, világosan látja a város nagyjai (polgármester, rendőrkapitány) gazsulását bátyjának, akinek csillaga fölfelé megy a hatalom oldalán, vagy a stréber hittantanár kolléga sikereit az iskolában. De a társadalmi pestist, amely a mai magyar világot jellemzi, s ami az iskolaügyben – és sok minden másban – kristálytisztán áll előttünk, elemeli a maga helyéről és költői képpel, egy természeti jelenséggel szimbolizálja, valamifajta levélpesztissel, amely miatt a városban, de határain kívül nem, a fák a lombosodás idején elveszítik leveleiket és kopáran állnak. A társadalom e transzpozíciója a természetre – megvallom – Camus-nél sem tetszik (de azért e kritika címében a pestis szó nyomatékkal kisbetűvel kezdődik).

Miért? Mert a mindvégig megmagyarázatlan és megmagyarázhatatlan természeti jelenség okait nem, legfőlegbb kezelését találjuk a társadalomban. Az iskolaügy nyomorúságának rendszerszerű társadalmi okai vannak. Az allegorikus téma következménye az el-lene való lázadás bizonytalan kétértelműsége. A diákok előbb petíciót írnak, majd tüntetést szerveznek, de nem világos, miért és mi ellen, hiszen az általános tanácstalanság a nem általuk okozott természeti csapással szemben kiterjed a hatalom képviselőire is. (Később aztán a helyzet kezelésére rossz és korrupt döntést hoznak, s fakivágásba fognak.) Költői politikai metafora a levelek nélküli tavasz és nyár, a meddő csupaszság; sok lehetőséget ad a természeti (természet elleni) képekre, de a regény realitásszintjén ugyanannyi fölösleges bonyodalmat is kivált. S bökkenőt jelent a történet elején a másik természeti rejtély, a libahullás is, ami semmilyen összefüggésben nincs a levélvésszel.

Mondom, az *Akik már nem leszünk* sosemmel ellentétben itt szinte minden kibogozatlan, föltáratlan titok marad, a természeti rejtély éppúgy, mint a családi. Ennek is lehet persze metaforikus jelentése, s lehet reakció az első regény talán túlzott megfajtságára. De egy

bizonyos feloldatlan és termékenynek sem nevezhető stiláris diszharmóniát hoz létre a város, a tanár, a diákok és mások életkörülményeinek, karaktereinek száraz, tárgyilagos, díszítetlen ábrázolásával. Holott ez utóbbi szinten is van, és ott termékeny a feszültség.

Erre példa a hős érzelmi restségének mélyebb magyarázata. „Az elmúlt években Koroknai igyekezett minél kisebb teret engedni gondolataiban a fiatalokra utáni vágyakozásnak. Valamiféle ösztönös igény mutatkozott benne a szentimentális múltidézés iránt, ám ezt minél csábítóbbnak érezte, a racionális énje annál gyanakvóbban és távolságtartóbban bírálta felül az elgyöngüléseit. Sokszor úgy tűnt, kétfajta önvédelmi mechanizmus működik benne egy időben, az egyik, az érzelmesebb, a kiüresedés ellen dolgozott, a másik, a tudatosabb pedig abban segítette, hogy valamiképp fennmaradjon a hétköznapiok felszínén. Kiszámíthatatlan hullámokban erősödött az egyik a másik rovására, aztán gyengült vissza ismét, Koroknai pedig összeszorított fogakkal igyekezett napról napra a középpont felé navigálni magát. Akik felületesen ismerték, és nagyrészt ilyen emberek vették körül, mindezt tévesen kiegyensúlyozottnak gondolták, holott a legtávolabb állt attól.”

Az óvatos báty, aki magas pozíció várományosa, nem akar a rossz hírbe keveredett városban beszédet mondani apja büsztségének leleplezésekor, s öccsére sózza a feladatot. A tanár megír egy, az alkalomhoz egyáltalában nem illő, kicsit botránys, kicsit kínos beszédet, ami semmit nem foglalkozik apja érdemeivel, hanem csak kettejük viszonyát elemzi. Ezt valamiképpen győzelemnek fogja fel, annyira szembemegy minden elképzelhető elvárással. Hazatérve éjszaka felriad, lemegy a háza elé, s azt látja, hogy közvetlenül a tél előtt kirügyeznek a fák. Ezzel a kettős boldog véggel fejeződik be a regény.

Nem egyszerű ítélni róla, márpedig a kritika, ha tartja magát valamire, ezt nem kerülheti el. Mindenképpen érdemes elolvasni, sok szép és meggondolkodtató része van, de a felsorolt okok miatt kifejezett írói sikernek nem tartom. Kérem a következőt.